

Markus Pape

Sólo Jiřího Letova: Život a činnost důstojníka generálního štábu a experta na lágry podle archivních dokumentů a jeho deníků

Praha: Triáda

2019, 397 s.

¹ PAPE, Markus. 1997. *A nikdo vám nebude věřit*. Praha: GplusG. ISBN: 9788090189683.

² Letov psal jednak deníky osobní, druhý soubor deníků psal po narození svého syna Iva a stylizoval se v nich do jeho perspektivy.

³ Kapitoly jsou vždy uvedeny citací z Letovových deníků a dále názvem kapitoly: Systém! Organizace! Práce! Zrození důstojníka generálního štábu (1897–1918, 1918–1925, 1925–1930, 1931–1935, 1935–1939). Snad nějaké ty děti zachráním. Vládní referent pro hospodářskou správu protektorátních lágrů (1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945)... zachránit, co ještě se zachránit dá. Pověřenc ministra vnitra pro zavedení lidského zacházení s vězni v lágrech národního osvobození (1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951–1963).

⁴ LETOV, Jiří. Předpoklady příští války. *Vojenské rozhledy* 16, 1935, č. 11, listopad, s. 1322–1326; č. 12, prosinec, s. 1472–1475.

Nová publikace novináře, publicisty a překladatele Markuse Papeho vyšla v nakladatelství Triáda v roce 2019, téměř 22 let od jeho první knihy *A nikdo vám nebude věřit!*. Autor se dlouhodobě zajímá o problematiku rasismu, diskriminace a zvláště o téma tzv. cikánského tábora v Letech u Písku, kterému se věnoval právě ve své první knize, a dále se aktivně podílel na snahách o odstranění vepřina na místě bývalého tzv. cikánského tábora. Úlohy Jiřího Letova v příběhu letského tábora se Pape dotkl již ve své první knize, a *Sólo Jiřího Letova* je tak určitým pokračováním.

Osobnost Jiřího Letova, až na řídké zmínky v odborné literatuře, nebyla do současné doby podrobněji zpracována. K zaplnění tohoto deficitu autor přistoupil na základě obsáhlých deníků², kde na přibližně 1800 stranách Letov popisuje nejenom události, které hýbaly dějinami, ale také svůj osobní a rodinný život, obavy, strachy, pohnutky i reakce na dobu a dějinné události. Deníky Jiřího Letova tak představují naprosto unikátní příležitost k nahlédnutí do myšlenkového světa člověka, který se v nelehké době druhé světové války snaží přežít, ochránit rodinu a zároveň dále budovat svou kariéru a poctivě plnit zadané úkoly. A v rámci toho možná i někomu pomoci. Kniha na bezmála čtyřech stech stranách přináší ucelený popis událostí z Letovova života, rozdělené do třech tematických celků dle životních fází hlavního protagonisty,

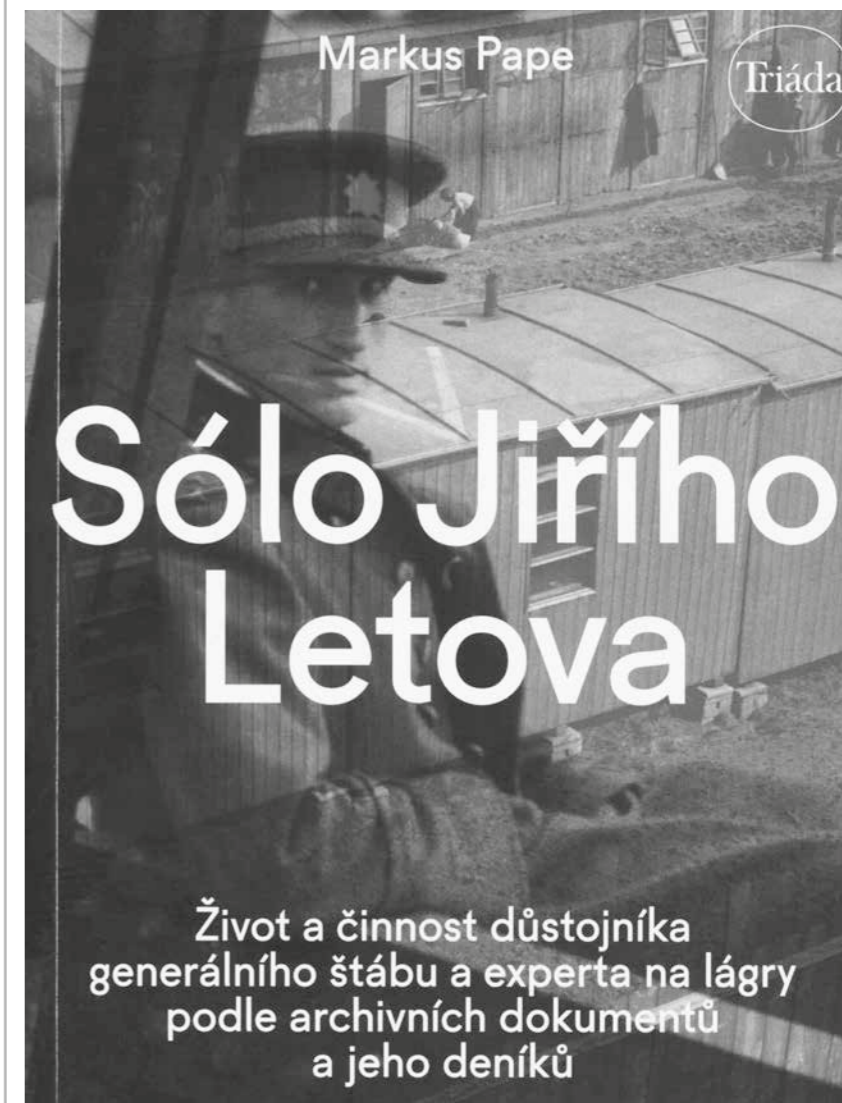
které jsou dále dělené jednotlivými lety.³ Navazuje krátká stať a zamyšlení autora nad osobností Jiřího Letova, a také informace o použitých pramenech. Samostatnou přílohu pak tvoří text Jiřího Letova *Předpoklady příští války*⁴, výběrová bibliografie, a seznam literatury, použitých pramenů a další přílohy. Celá kniha je doprovázena obrazovými přílohami, které jsou v jednotných celcích včleněny v zásadě samostatně do knihy, vždy k jednotlivým kapitolám. Kniha se spíše stručně věnuje Letovovu dětství, více se zaměřuje na jeho kariéru v armádě, která začala již první světovou válkou a provázela ho takřka celý jeho život. Zvláštní důraz pak věnuje období druhé světové války a roli, kterou Jiří Letov v té době plnil v rámci protektorátní správy, ať už na pozici referenta v oddělení B (tisk a kinematografie) na ministerstvu vnitra, či od roku 1942, kdy byl přidělen k oddělení V/4 na pozici referenta pro kárné pracovní tábory, a následně také jeho pozice na oddělení Správa a právo (*Verwaltung und Recht*), kde jako referent II. skupiny měl na starosti hospodářskou kontrolu táborů (stavební, stravovací a hygienická opatření). Publikace také vypovídá o jeho poválečném osudu, propuštění z armády a jeho snahách o návrat do jejich řad. Velkou část knihy zabírá důkladný popis rodinného života Jiřího Letova, jeho manželský život či výchovasy na a dcery.

Sólo Jiřího Letova je knihou, která stojí rozkročená mezi odbornou publikací a popularizačním publicistickým dílem. Autor extenzivně pracuje s prameny a na publicistické dílo má kniha nadstandardní citace i pramennou základnu, v některých případech dokládá tvrzení z deníků například výpověďmi či vzpomínkami dalších zainteresovaných osob, například vězňů z internačního tábora ve Svatobořicích na s. 132, výpovědí Michala Bohina, lékaře v tzv. cikánském táboře v Letech u Písku a v Hodoníně u Kunštátu na s. 135–136 nebo výpovědí velitele tzv. cikánského tábora v Hodoníně u Kunštátu a dočasného velitele letského tábora Štěpána Blahynky na s. 136. Přesto v knize autor na mnoha místech cituje primární prameny, ale jiná tvrzení jsou čtenáři prezentována bez možnosti zjistit z poznámky jejich zdroj.⁵ Vzhledem k tomu, že v poznámkách na konci knihy se často nachází vysvětlující komentáře, nejenom prosté citace pramenů či literatury, považuji za čtenářsky nepohodlné, že člověk musí zdlouhavě listovat až na konec knihy a hledat, zda se za číslem v horním indexu v textu skrývá pouze citace, či zda se tam čtenář dozví doplňující informace, které by mohly posloužit k lepšímu pochopení textu a problematiky. Naproti tomu umístění poznámek pod čarou by čtenáři toto usnadnilo, aniž by omezily plynulý tok textu. Neobvyklé je také zařazení medailonů pouze některých osob ve jmenném rejstříku. Bohužel kniha neposkytuje klíč, podle kterého některé osobnosti medailonek mají a některé ne.

Deníky Jiřího Letova by bylo nesmírně zajímavé využít k dalšímu bádání, například k doplnění současného stavu pozná-

ní o tzv. cikánském táboře v Letech u Písku. K tomu by byla velmi cenná informace o přístupnosti a uložení deníků. Autor na začátku knihy na s. 13 uvádí, že deníky jsou v majetku autora knihy, na konci knihy v poděkování na s. 397 však uvádí,

⁵ Například popis nálad ve společnosti po první světové válce (Pape 2019: 19), veškeré životopisné informace o původu a rodině Jiřího Letova (Pape 2019: 17), či generalizační prohlášení o způsobech života středních vrstev (Pape 2019: 48), a řada dalších.

⁶ Např. na s. 288 autor uvádí poměrně zásadní informaci: „Do svého oddělení přijímal důstojníky a sabotoval utlačovací politiku vyžadovanou gestapem v táborech a potají vybudoval vlastní zpravodajskou síť.“ Z deníkových záznamů, které autor v knize publikuje, se informace o vlastní zpravodajské síti nevyskytuje. Samozřejmě je možné, že z důvodu obav z prozrazení se Letov neodvažoval tuto činnost popisovat ani do vlastních osobních deníků, nicméně například toto by bylo zajímavé opatřit zdrojem informace.

⁷ Citace konkrétních archivních materiálů by byla velmi zajímavá např. na s. 289, kde autor uvádí citace z jednání mimofádného lidového soudu, či na straně 283, kde zmiňuje Letovův postoj k otázce jeho role ve správě protektorátních táborů.

že potomci Jiřího Letova deníky autorovi této knihy pouze zapůjčili.

Jedna z nejméně pozoruhodných částí knihy se nachází v jejím závěru a je nazvána Kdo byl Jiří Letov. V této kapitole autor nabízí svůj náhled na osobnost a historickou úlohu hlavního protagonisty, ale také na jeho obraz, či absenci obrazu, v historiografii a zhodnocení jeho působení především v období druhé světové války. Tato kapitola ukazuje, že Pape vnímá Letova jako nikdy neuznaného hrdinu, který odvážně bojoval proti nacistickému režimu, byť ne z pozice zjevného odporu a odboje, nýbrž z pozice „zevnitř“. Markus Pape zde uvádí jako fakt Letovovy pohnutky, které ovšem neopírá o konkrétní citace z deníků⁶ (ani v rámci předchozího textu) a ani o archivní materiály⁷. Pape se nevyhýbá prohlášením, že Jiří Letov byl hrdina či že postoj, jaký zaujme česká společnost k osobnosti Jiřího Letova, ovlivní celý její další vývoj. Neposkytuje ovšem kritické zhodnocení Letovovy úlohy v dějinách, přestože toto mohl založit na naprosto unikátních materiálech – Letovových denících. Stejně tak by bylo nesmírně zajímavé zhodnocení, co vlastně Letovovy deníky umožňují zjistit a zodpovězení jakých okruhů badatelských otázek potenciálně přinášejí. V knize je zdůrazňován především jejich rozměr náhledu do života vojáka a důstojníka, který je zřejmě velmi vzácný, nicméně tyto deníky také hypoteticky umožňují náhled na to, jak vlastně probíhal proces normalizace věcí, které nám z dnešního pohledu a odstupu přijdou nenormální, ať už jde o protektorátní koncentrační tábory, či další hrůzy okupace a druhé světové války, kterých byl Jiří Letov svědkem. I z tohoto důvodu by mi přišlo jako zajímavé doplnění, kdyby autor namísto Letovova textu

z roku 1935 Předpoklady příští války otiskl jeho zprávu z 25. listopadu 1946 prezidentu republiky. V této zprávě informuje o situaci v protektorátních táborech, a Pape ji na s. 291 hodnotí jako dokument českých dějin druhé poloviny 20. století s vysokou výpovědní hodnotou, která by možná mohla čtenářům odhalit více o postojích Jiřího Letova k protektorátním koncentračním táborům, či jak hodnotil svoji pozici v systému administrativy těchto táborů.

Publicisticky převyprávěné deníky Jiřího Letova, namísto například edičně vydaných deníků, mohou zpřístupnit obraz života protektorátního úředníka a jeho osudy široké veřejnosti, což je velmi žádoucí i v souvislosti s úlohou, kterou měl Jiří Letov v osudu tzv. cikánského tábora v Letech u Písku, ve kterém byly internovány stovky romských mužů, žen a dětí, z nichž více než 300 vězňů nepřežilo a více než 500 bylo transportováno na téměř jistou smrt do koncentračního a vyhlazovacího tábora Auschwitz II-Birkenau. Toto převyprávění však s sebou nese i jistá negativa, kdy pouze útržkovitost deníků i jejich výklad neumožňuje vytvoření si vlastního názoru na osobu Letova ani další badatelské či jiné využití deníků. Opravdového Letova, tak jak jej prezentují jeho vlastní deníky, tak může zatím poznat pouze autor knihy a ti, kteří měli tu vzácnou příležitost si deníky přečíst. Deníky by tak mohly být dalším střípkem do příběhu letského tábora, v němž má Jiří Letov, jakožto referent, který poukázal na strašlivé podmínky, v jakých vězni v táboře živořili, a který se snad i podílel na odvolání velitele Josefa Janovského, jehož nekompetentnost a brutalita měla na svědomí mnoho zmařených životů, své nesmazatelné místo.

Anna Míšková

Rómovia – rodina – príbuzenstvo. Interdisciplinárny pohľad. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie. Časť I. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Centrum jazykov a kultúr národnostných menšín, Ústav rómskych štúdií 2019, 139 s.

Medzinárodná vedecká konferencia s názvom Rómovia – rodina – príbuzenstvo, interdisciplinárny pohľad, sa konala na pôde Prešovskej univerzity v Prešove, koncom roka 2019. Zborník z tejto konferencie s rovnomenným názvom, je takisto, ako bola aj samotná konferencia, rozdelený do dvoch sekcií. Každá sa vedecky zaoberá rómskym etnikom a v istom zmysle aj rómskou rodinou a príbuzenstvom.

Rozdelenie do dvoch sekcií bolo dané širokým diapazónom vedcov prihlásených na konferenciu a odlišnosťami vedných odborov zaoberajúcich sa načrtnutou témou z dost rozličných východiskových bodov a uhlov pohľadu.

Prvá z vedeckých sekcií sa zameriava na kultúrnu a spoločenskú situáciu Rómov¹ v kontexte sociálnych vied a v I. časti zborníka je pod ňou začlenených osem príspevkov. Druhá sekcia je zameraná na biomedicínsku situáciu Rómov, kde je začlenených šesť príspevkov rôzneho rozsahu², príspevky v tejto časti využívajú tiež postupy fyzickej antropológie a reflektujú ju.

Počas konferencie prebiehal program oboch týchto sekcií paralelne, a teda samotní aktéri si príspevky kolegov z inej sekcie nemohli vypočuť a bezprostredne na nich reagovať. Toto hodnotím ako síce praktické, ale nie príliš šťastné riešenie, pretože pre vedcov boli rovnako zaujímavé (ak nie

viac zaujímavé) zistenia z vedných odborov, ktorým sa oni sami nevenujú. Rezultáty štúdií z iných vedných odborov majú totiž schopnosť dopĺňať poznatky do celistvejšieho obrazu a objavuje sa tak množstvo nových kauzálít. Idea interdisciplinarity tak zrejme dochádza svojho naplnenia viac až v prípade tohto publikačného výstupu, ako v rámci priebehu konferencie, ktorá mu predchádzala.

Vychádzam z faktu, že biomedicína má k rovnakým javom, iné východiská a hlavne iné metódy výskumu ako vedy sociálne. A práve vďaka týmto metódam a východiskám, sa dajú niektoré skutočnosti zo života Rómov žijúcich v skúmaných oblastiach pomocou meraní a štatistík spresniť, a tým „dovysvetliť“. Ako pozoruhodný príklad uvediem štúdiu kolektívu autorov³ s názvom Kto je slovenský rómsky muž z hľadiska paternálnych línií.

Tento príspevok sa na základe genotypových analýz Y chromozómu⁴, zaoberá geografickým a etnickým pôvodom rómskej populácie na Slovensku. Umožňuje bližšie upresniť jednak priestorové a jednak časové migrácie Rómov až na územie, z ktorého pochádza 263 respondentov – rodinne nepreviazaných mužov rómskeho pôvodu, t. j. Prešovského a Košického kraja na východnom Slovensku. Počas výskumu jeho autori vykonali tiež po-

¹ Väčšina príspevkov sa zaoberala Rómami žijúcimi v rôznych oblastiach Slovenska, dve štúdie troch ukrajinských autorov však boli zamerané na oblasť Ukrajiny. Šlo o tieto štúdie a autorov: HABRYN, Petro, ZAN, Mychajlo. *Rodina a príbuzenstvo vo verejných priestoroch Rómov na Zakarpattí (Ukrajina) a TOKAR, Marian. Vplyv skupinových hodnôt na rozvoj sociálnej a psychologickéj činnosti zakarpatských Rómov.*

² Alexander Mušínska v úvode k zborníku uvádza presné číselné údaje, a to: „v prvej sekcii vystúpilo 23 vedcov s 20 príspevkami a v druhej sekcii 13 vedcov, tiež s 20 príspevkami“.

³ Všetci autori pôsobia na Prešovskej univerzite v Prešove: Eva Petrejčíková, Jarmila Bernasovská, Soňa Mačeková, Iveta Boroňová, Marta Mydlárová Blaščáková, Michaela Zigová, Andrea Avuková, Soňa Tokólyová z Katedry biológie, Fakulty humanitných a prírodných vied, Ivan Bernasovský z Ústavu rómskych štúdií a Ján Kmec z Katedry urgentnej zdravotnej starostlivosti, Fakulty zdravotníckych odborov.

⁴ Chromozóm Y predstavuje neocititeľný záznam všetkých mutácií, ktoré sa vyskytli pozdĺž mužských línií počas evolúcie.

⁵ Presné výsledky meraní a ich porovnania uvádza tabuľka v zborníku na strane 120: Prevalencia haploskupín Y chromozómu (%) v európskych rómskych populáciách.

⁶ Celý názov štúdie znie: Konštitučná translokácia T (11; 22) s familiárnym výskytom detegovaná v rómskych rodinách prešovského regiónu a jej autormi sú opäť vedci pôsobiaci na Prešovskej univerzite v Prešove: Iveta Boroňová, Jarmila Bernasovská, Petrejčíková Eva, Michaela Zigová z Katedry biológie, Fakulty humanitných a prírodných vied a tiež lekárka pôsobiaca vo Fakultnej nemocnici s poliklinikou J. A. Reimana v Prešove, na Oddelení lekárskej genetiky Mária Puschauerová a lekár pôsobiaci v tej istej nemocnici na Oddelení gynekológie a pôrodnictva Marián Kysely.

⁷ Autorka v súčasnosti pôsobí na Katedre stredoeurópskych štúdií Filozofickej fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

⁸ Názov obce je zámerne zamlčaný/vymyslený kvôli ochrane súkromia respondentov.

rovnania genotypovej analýzy slovenských Rómov s rómskymi populáciami žijúcimi v iných krajinách Európy (Maďarsko, Bulharsko, Macedónsko, Ukrajina, Srbsko, Kosovo, Chorvátsko, Litva, Grécko, Španielsko, Portugalsko).⁵ Zdrojové údaje boli teda okrem vlastného výskumu získané tiež z obdobných výskumov venujúcich sa analýze paternálnych línií v cieľových skupinách spomenutých krajín. Dozvieme sa tu, že genetická štruktúra Rómov nekorešponduje s krajinou, kde momentálne žijú, ale odzrkadľuje migračné trasy, ktoré prešli v minulosti. K záverom štúdie však patrí aj tvrdenie, že čiastočná analýza, ktorú výskum ponúka, nám síce môže poskytnúť cenné informácie o histórii a migrácii Rómov, ale celé analýzy genómov by na túto problematiku poskytli najkomplexnejší pohľad.

Ďalším zaujímavým príspevkom do vedeckej konferencie Rómovia – Rodina – príbuzenstvo, interdisciplinárny pohľad, na strane biomedicíny je štúdia zameraná na výskum translokácie chromozómov 11 a 22 vo vyváženej a nevyváženej forme⁶ so špecifikáciou na rómske etnikum. Táto štúdia sa zameriava na informovanosť o tom, čo vlastne spôsobuje vznik translokácií a tiež prevenciu jej vzniku, pretože môže spôsobovať rôzne stupne mentálnej retardácie.

Nezasvätený čitateľ tu však naráža na “príliš medicínsky” jazyk, čo len potvrdzuje názor prezentovaný v úvode recenzie, že neparalelný priebeh konferencie by mal pre samotných účastníkov-vedcov väčší prínos.

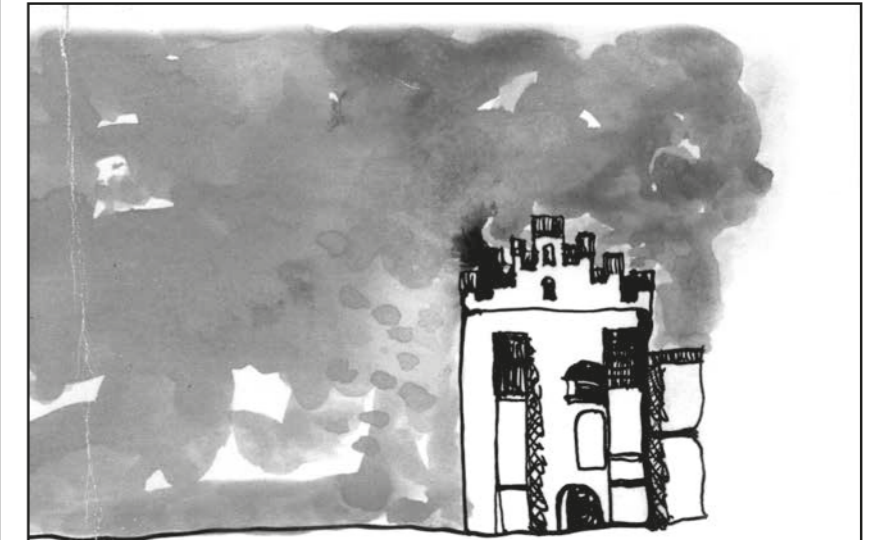
V sekcii sociálnych vied z môjho po-

hľadu vyniká prezentovaná štúdia Markéty Hajskej⁷ *Subetnická hranice a romipe (“olaštví”) v deklarativných projevoch Vlašika Rom*. Autorka v nej vychádza z vlastnej dizertačnej práce, kde spracováva svoj dlhodobý návratný terénny výskum v istej obci⁸ na východnom Slovensku. Zameriava sa predovšetkým na spôsob akým samotní respondenti popisujú (sub)etnickú hranicu medzi olašskými Rómami a tzv. Rumungrami, prípadne aj Nerómami. Štúdia dokonca živo a vtipne odokrýva, že ono “olaštví” sa formuje už u veľmi malých detí a obsahy etnických kategórií ako Vlašika Rom, Gádže a Rumungri fungujú už v rannom veku. Hajská skladá skladačku sústavy bodov, ktoré ohraničujú a vymedzujú koncept (sub)etnickej identity veľmi šikovne, navyše pritom používa humor seba vlastný, takže sa čitateľ má možnosť aj pobaviť. Toto spojenie vtipu s vedeckou precíznosťou a citlivosťou voči osobám respondentov zároveň, je brilantné. Komplexný dojem ešte umocňuje zakomponovanie výpovedí respondentov priamo do textu príspevku v olašskom dialekte rómštiny, samozrejme aj s prekladmi, čím text naberá aj inú rovinu, dalo by sa povedať až literárnu. Celkovo štúdia umožňuje lepšie pochopiť kategóriu romipe aj to, kam až siaha jej význam v životoch olašských Rómov v skúmanej lokalite a prenesene aj „tých ostatných” (Rumungrov a Nerómov).

Autorov štúdií a ich prístupov zborník obsahuje mnoho a nie je možné ich všetky spomenúť tak, aby bol text recenzie čitateľný. Výstup z tak odborne široko rozvetvenej konferencie však

rozhodne stojí za povšimnutie a prečítanie, a to najmä odborníkmi, ktorí sa venujú rómskej tematike či lekárskej praxi a výskumu. Práve im totiž ponúka interdisciplinárne závery výskumov spomínaných vedeckých oblastí a dáva tak tušiť súvislosti a prepojenia medzi nimi, načrtáva možnosti ďalšieho skúmania s využitím týchto poznatkov. Laickej verejnosti môže text ponúknuť vhľad do pestrosti palety odborného záujmu o Rómov nielen na Slovensku, ale aj v Európe.

Eva Mazárová

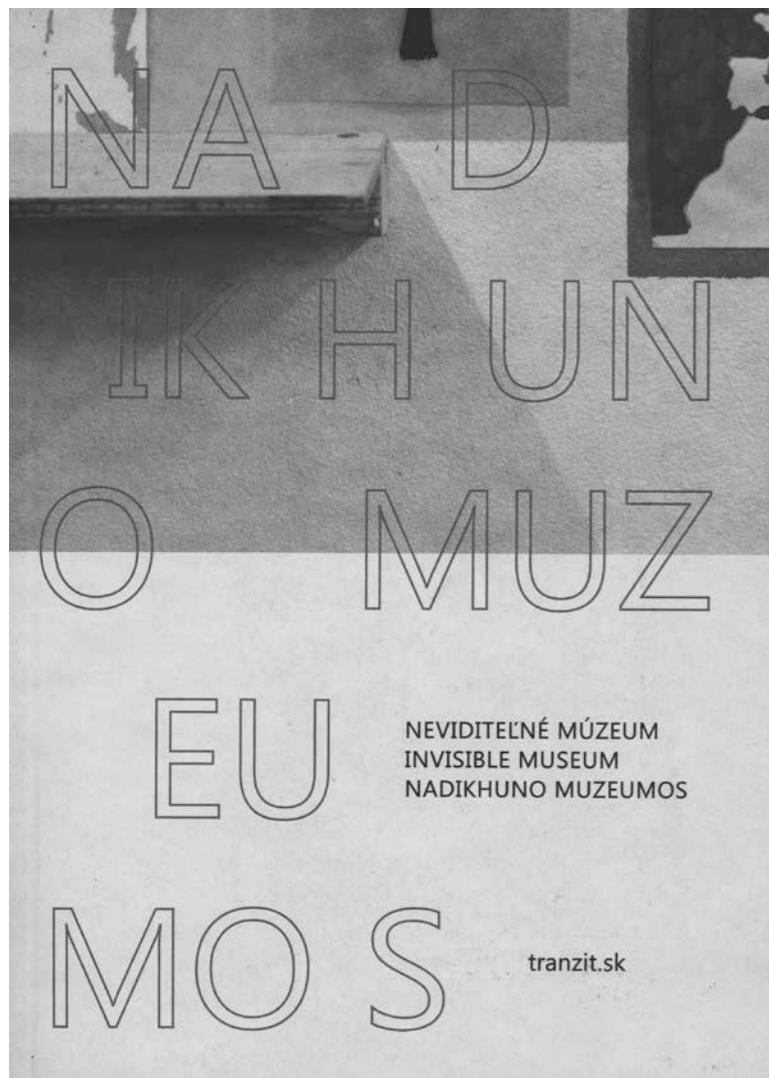
PREŠOVSKÉ
ROMINISCENCIE

Rómovia – rodina – príbuzenstvo

Interdisciplinárny pohľad

Časť I.

Judit Angel, Oto Hudec, Eliška Mazalanová, Zuzana Révészová, Emília Rigová
Neviditelné múzeum / Invisible museum / Nadikhuno muzeumos
 Bratislava: tranzit.sk, 2019, 271 s.

Zakládání a rozvoj specializovaných paměťových institucí uchovávajících a prezentujících kulturní paměť etnické, náboženské či jiné minority není v historii ojedinělé, třebaže jejich rozmach lze na území dnešní České republiky zaznamenat až po roce 1989, kdy vzniklo Muzeum romské kultury v Brně či Židovské muzeum v Praze¹ jako nestátní instituce se zaměřením na dokumentaci menšin. Avšak již některá regionální (vlastivědná) muzea (i kupříkladu Národní muzeum v první polovině 19. století) zakládána od 60. let 19. století měla menšinový charakter. Byly projevem rodícího se českého národního uvědomění a nacionalismu a jedním z institucionálních symbolů etnoemancipace a vymanění se z vlivu dominantního německojazyčného vlivu. Program a činnost těchto muzeí charakterizoval mimo jiné zájem o velmi aktuální společenské, lidskoprávní a politické otázky doby, které byly prostřednictvím debat, prezentačních a osvětových aktivit distribuovány veřejnosti. Tento úvod poukazuje zejména na to, že snahu o institucionální vyjádření podobných potřeb, jaké měli čeští vlastenci v 18. a 19. století během národního obrození v habsburské monarchii (myšleno včetně nástupnických státních útvarů), pocituje v současnosti část romské inteligence, která se zformovala kolem nadnárodní romské organizace *European Roma Institute for Arts and Culture* (ERAC – Evropský romský institut pro umění a kulturu). Vznikla v roce 2017 v Berlíně s cílem podpory, rozvoje a emancipace kultury nejpočetnější, ale stále systémově marginalizované menšiny Evropy. Na základě jejího kurátorského konceptu byla od té doby uspořádána řada umě-

leckých, aktivistických a odborných intervencí po celé Evropě, včetně spuštění digitální platformy RomArchive, jejichž cílem je zejména prezentace bohatství dosud spíše „neviditelného“ kulturního dědictví Romů a kritická reflexe zakořeněných stereotypů s otevřeně či latentně se projevujícím xenofobním a rasistickým podtextem.

Jednu z iniciativ, která na snahy ERIACu v lokálním rozměru navazuje, inspiruje se jimi a také je jimi podporována, představoval umělecký projekt *Collecting, Curating and Presenting the Roma Culture* (Sbírkový a prezentační projekt romské kultury, ve slovenské verzi názvu *Zbierky a prezentácie rómskej kultury*) slovenského multimediálního umělce Oty Hudec, jenž vyústil ve výstavu *Nadikhuno muzeumos. Neviditelné muzeum*, která byla prezentována v prostoru galerie tranzit.sk v Bratislavě od 29. 11. 2017 do 27. 1. 2018², a sympóziu *Zbierky a prezentácie rómskej kultury* konané 30. 11. 2017 v Goethe-Institutu v Bratislavě. Zatímco konference se zaměřila na topografii sbírek, sbírkotvorných i nemuzejních institucí (často kulturních center) dokumentujících romskou kulturu v Evropě s důrazem na slovenský kontext a zapojení současných slovenských umělců v jejich projektech, výstava poukázala na absenci specializovaného muzea romské kultury s působností na celém Slovensku a lokalizovaného nejlépe do města jako jsou Bratislava či Košice s největší populací Romů.³

Výstava a navazující publikace v trojjazyčné mutaci slovenštiny, angličtiny a romštiny *Neviditelné múzeum. Invisible museum. Nadikhuno muzeumos*, třetí výstup zmíněného projektu interdisciplinárního kolektivu autorů, vydaná v roce 2019 galerií tranzit.sk, tuto ideu formulují. Na autorství knihy se podíleli vizuální umělci, aka-

demičtí pracovníci, muzejní profesionálové a aktivisté, kteří čtenáři předkládají prostřednictvím 14 příspěvků záměrně nedokončenou vizi fiktivního muzea od reflexe činnosti dosavadních paměťových institucí a kulturních center, teoretických a konceptuálních východisek pomyslné instituce, až po její konkrétní výzkumné oblasti (literatura, hudba, audiovizuální kultura). Jejich vize složená z kaleidoskopu úvah, manifestů, rozhovorů implicitně kritizujících politiku slovenských vlád principiálně staví na teoriích dekolonializace popírajících orientalistický diskurz a úmyslně upozadující tradiční přístup etnografie. Budované muzeum se stává v jejich představách experimentálním místem i z hlediska způsobu fungování, místem komunikace, diskuzí nad palčivými otázkami aktuálního sociálního a politického postavení Romů, ale též pravdivých historických narativů vyplývajících z kvalitní odborné činnosti, konfrontace s vlastními předsudky a sebereflexe každého z nás.

Nejen kniha, výstava, ale právě současné romské umění má potenciál přispívat k emancipaci Romů a Sintů, utváření vlastní identity, pochopení a porozumění jejich duchovní a hmotné kultury Neromy bez prizmatu exotizace, romantizace a demonizace jako rovnoprávné a relevantní součásti kulturní paměti lidstva, kterou Romové a Sintové konstruují a sdílejí jak se svými potomky, tak s většinou společnosti. Tento smysl se ukazuje být o to cennější a významnější v současném kontextu, kdy v západním světě vzrůstají populistické a neofašistické tendence nabízející rychlá a jednoduchá řešení problémů sahajících daleko do minulosti a vyznačující se vysokou mírou komplexity.

Pavla Břoušková

¹ Historie Židovského muzea sice sahá fakticky do roku 1906, nicméně po několika desetiletích až do roku 1989 nacistická a komunistická totalitní ideologie znemožnily naplňovat plnohodnotnou sbírkotvornou a vědeckou činnost. V roce 1994 byl v demokratických poměrech chod muzea plně obnoven v souvislosti s navrácením většiny sbírkových předmětů a muzejních budov do vlastnictví Federace židovských obcí v České republice. „Historie“ (online). (cit. 2020-06-10) <https://www.jewishmuseum.cz/informace/o-nas/historie/>.

² Stejnomená výstava se v mírně přepracované verzi představila ve Vídni na podzim roku 2018 během mezinárodního veletrhu současného umění *viennacontemporary* a ku příležitosti Mezinárodního dne Romů 8. 4. 2020 byla součástí virtuální výstavy *Performing the Museum / O keripen le muzeosko* organizované institucí ERIAC, v níž se propojila s další uměleckou iniciativou poukazující na absenci reprezentace Romů v kulturním a veřejném prostoru, myšlenkou založení *RomaMoma*, evropského romského muzea moderního a současného umění. Více informací lze nalézt zde: <https://eriac.org/performing-the-museum-online-exhibition/> a <https://eriac.org/romamoma/>.

³ Na Slovensku se dokumentací romské minority zabývají dvě muzejní pracoviště, Muzeum kultury Rómov na Slovensku (pobočka Etnografického múzea v Martine) a Gemersko-malohontské múzeum v Rimavskej Sobote, jež ale dle autorů publikace nepřekračují konvenční etnografický přístup, a jejich působení je tudíž velmi limitované.